

David Emmanuel: un întemeietor*

Dan Timotin

Membru corespondent al Academiei Române

Se împlinesc anul acesta 175 de ani de la nașterea profesorului David Emmanuel. Readucerea în atenția contemporanilor a personalității lui David Emmanuel e un act just de reparație. Începuturile României moderne au avut nevoie de mai multe acte de întemeiere: întemeiere a instituțiilor, dar și întemeiere a unor întregi domenii culturale și științifice. Printre acești întemeietori se numără și primii doi români doctori în matematici la Paris, amândoi autorii unor teze remarcabile, Spiru Haret și David Emmanuel. Dacă activitatea primului, care a stat la baza organizării învățământului modern în România, este destul de cunoscută (are și o statuie în fața Universității), numele celui de-al doilea, creator al școlii matematice moderne românești, este mai puțin familiar, chiar și matematicienilor din ziua de azi.

David Emmanuel s-a născut la Ploiești, pe 31 ianuarie 1854, într-o familie modestă evreiască; era fiul tâmplarului Manole Emmanuel. Încă din școala primară a dat dovadă de talent și chiar pasiune pentru matematică, așa că au fost făcute eforturi pentru a-l trimite să urmeze liceul la București. Între 1865 și 1873 a urmat cursurile liceului *Gheorghe Lazăr*. Unele surse vorbesc și de liceul *Gheorghe Șincai*, dar trebuie să fie o confuzie; gimnaziul *Gheorghe Șincai* este creat prin decret regal abia în 1892, prin despărțirea unor clase de la liceul *Matei Basarab* (și devine liceu în 1919).

La terminarea liceului David Emmanuel a plecat la Paris pentru studii universitare. Se pare că principala sursă de finanțare a provenit de la Asociația pentru ajutarea junimei studioase israelite fără mijloace. Este vorba de una dintre organi-

zațiile cu caracter filantropic cărora le-a lăsat prin testament averea un important bancher și om de afaceri evreu, Iacob Löbel.

La Paris, între anii 1873–1879, Emmanuel a urmat cursuri, în principal la *Sorbonne*, dar și la *Ecole Pratique des Hautes Etudes*. Merită o explicație aceasta din urmă, care a fost fondată în 1868 pe lângă Sorbonna. Textul spune „o școală practică de studii superioare pentru a așeza, alături de învățământul teoretic, exercițiile care-l pot întări și extinde”. Apăruse în Franța o îngrijorare referitoare la faptul că universitățile clasice au un caracter prea teoretic, bazat pe cursuri magistrale, și că rămân în urma universităților germane. EPHP urme să se ocupe, nu numai de lucrări de laborator, dar și de seminarii științifice, ori de studii dirijate de specialiști neuniversitari, asigurându-se astfel o flexibilitate mai mare a cercetării. Deci formarea de la EPHP avea un caracter complementar față de cea de la Sorbonne.

David Emmanuel a obținut în 1876 licența în matematică și în 1877 pe cea în fizică. Încununarea studiilor a avut loc pe 23 iunie/5 iulie 1879, când și-a susținut la *Facultatea de Științe de la Paris* (numele oficial al Sorbonnei) teza de doctorat în științe matematice. Juriul era format din trei profesori ai facultății: Victor Puiseux ca președinte, Charles Briot și Jean Claude Bouquet ca membri. Pe una dintre primele pagini teza este dedicată (cu „omagiu de respect și recunoștință”) lui Briot, cel pe care Emmanuel l-a considerat maestrul său. Susținerea s-a desfășurat în două părți: mai întâi prezentarea lucrării *Studiul integralelor abeliene de speța a treia*, iar apoi o examinare pe baza unor

*Alocuțiune susținută la Conferința „170 de ani de la nașterea lui David Emmanuel” (23 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

propuneri făcute de juriu, anume expunerea utilizării metodei variației constantelor pentru determinarea inegalității mișcării Lunii.

După terminarea tezei, Emmanuel declină propunerea de a rămâne în continuare colaborator al lui Briot și se întoarce în România. Aici, spune Simion Stoilow în scurta monografie pe care i-a consacrat-o, „se consacră, cu perseverență adevărat eroică și timp de multă vreme absolut singur, întemeierii învățământului matematic superior în România”. Vorbind metaforic, se poate spune că David Emmanuel a găsit învățământul matematic ca un teren plin de buruieni și plante sălbatice; după ce ani de zile l-a desțelenit cu metodă, tenacitate și rigurozitate, l-a transformat într-un ogor pe care ulterior au putut crește recoltele remarcabile ale secolului douăzeci. A mai publicat câteva lucrări de cercetare, dar curând s-a consacrat aproape în totalitate activității didactice.

În primii ani după întoarcere, a fost profesor de matematici la liceul *Sfântul Gheorghe* (în 1879), profesor suplinitor la Catedra de algebră și geometrie analitică de la *Facultatea de Științe* din București (1880), profesor de matematici la *Școala Specială de Artilerie și Geniu*, unde a predat algebră și calculul infinitezimal (1881), profesor la anul preparator de la *Școala de Poduri și Șosele*, predând trigonometrie, algebră superioară, geometrie analitică (tot 1881). Consacrarea în învățământ a venit în 1882, când a fost numit profesor titular al Catedrei de algebră și teoria funcțiilor la *Facultatea de Științe* a Universității din București (definitiv în 1885).

A continuat să predea cursuri până la pensionarea din 1929, acoperind în mare măsură și cursurile Catedrei de calcul diferențial și integral (al cărei titular, generalul Iacob Lahovary, se consacra mai degrabă activității politice). Dar a continuat să predea și la *Școala de Poduri și Șosele* (devenită în 1920 *Școala Politehnică*), și la *Școala Specială de Artilerie și Geniu*. Prin anii 1890 a conferențiat la *Școala Normală Superioară* de pe lângă Universitatea din București (un seminar pedagogic destinat viitorilor profesori), unde a predat cursuri de teoria grupurilor și teoria lui Galois.

În toți acești ani de prodigioasă activitate pedagogică, vreme de câteva decade, David

Emmanuel a avut ca elevi bună parte din viitorii mari matematicieni români. Iată o listă edificatoare (și, desigur, incompletă): Traian Lalescu, Dimitrie Pompeiu, Gheorghe Țițeica, Alexandru Myller, Simion Stoilow, Grigore Moisil, Miron Nicolescu, Octav Onicescu, Alexandru Froda, Victor Vâlcovici. Toți cei ce au trecut pe la cursurile lui au păstrat o amintire de neșters și un respect deosebit și n-au pregetat să-l manifeste în fața profesorului.

Amintim două momente festive în care recunoștința foștilor elevi a devenit publică. În 1907 David Emmanuel a împlinit 25 de ani de profesorat. Sărbătorirea s-a desfășurat printr-un banchet organizat de foștii elevi, iar din comitetul de organizare au făcut parte, în afară de matematicianul Gh. Țițeica, doi ingineri de la Serviciul hidraulic, un colonel, comandant al Regimentului I de gardă, un inginer-șef de la CFR și un inginer de la direcția serviciului de poduri.

O sărbătorire mai largă a avut loc la împlinirea a 50 de ani de la doctorat. La festivitatea din amfiteatrul „Spiru Haret” al Universității din București au fost numeroase luări de cuvânt: după cum se menționează în ziarul „Adevărul” din 17 decembrie 1929, „profesorii G. Țițeica, E. Pangrati, Al. Myller, din partea universităților, inginerii A.G. Ioachimescu din partea Școalei politehnice, I. Ionescu din partea «Gazetei Matematice», profesor Minovici, ing. Stratulescu, Gh. Popescu și alții în numele lor personal”. Merită citat un fragment edificator din cuvântul lui George Țițeica:

Conștiincios, întotdeauna în curent cu ultimele descoperiri care atingeau mai îndeaproape sau mai departe obiectul cursului său, clar și precis, știind să pună întotdeauna în evidență ideile esențiale și fundamentale într-o teorie sau o demonstrație, David Emmanuel, care, printr-o fericită împrejurare, astăzi la 75 de ani își ține încă cursul său de Teoria funcțiunilor la facultate, a contribuit mai mult ca oricare altul la formarea tinerei noastre școli de matematicieni români.

Merită citat și scurtul răspuns, plin de modestie, al lui David Emmanuel:

Iubiți colegi, iubiți amici,

Mi-ați dat în acest moment cea mai prețioasă dovadă de simpatie. Sunt cât se poate de mișcat de sentimentele de afecțiune ce aveți pentru mine. Ce-am făcut eu pentru a câștiga această afecțiune

a d-voastră, care ați ținut a mă sărbători? N-am făcut altceva decât să-mi îndeplinesc datoria de profesor și de a căuta a fi folositor elevilor mei. M-am mulțumit cu această satisfacțiune intimă și n-am dorit a fi sărbătorit.

Cu toată rezistența mea, d-vstră ați persistat și ați învins. Eu, învinsul, rămâi totuși adânc recunoscător celor care m-au învins.

Victus ergo victores gratissimus sum!

Tot în 1929 a avut loc la Cluj primul Congres al Matematicienilor Români. David Emmanuel a fost ales președinte de onoare al biroului congresului. O ultimă recunoaștere oficială a meritelor lui David Emmanuel a reprezentat-o alegerea sa ca membru de onoare al Academiei Române, la ședința din 25 mai 1936.

Această prezentare a lui David Emmanuel trebuie să se oprească și asupra principalei opere pedagogice ale sale: monografia *Lecțiuni de teoria funcțiilor*. Prima ediție, alcătuită pe baza notelor studenților în 1904, a fost ulterior reeditată și completată în 1909. O nouă ediție a apărut în 1921–1922, la rândul ei completată în ultima ediție, cea din 1929. Monografia a cunoscut mai multe revizuri; Emmanuel a ținut în acest mod să-și aducă la zi cursul pentru a fi sincron cu dezvoltarea cercetării matematice din domeniu. Primul volum, intitulat *Teoria generală a funcțiilor analitice*, acoperă ceea ce astăzi se predă sub numele de teoria funcțiilor de o variabilă complexă. Al doilea volum conține capitole speciale: teoria funcțiilor de două variabile complexe, suprafețe Riemann, precum și

(în cea mai mare parte a volumului) dezvoltarea teoriei funcțiilor eliptice. Monografia a constituit o lucrare de referință pentru multe generații de matematicieni, iar modul în care sunt tratate subiectele ar putea constitui și astăzi baza unor cursuri predate la universitate.

David Emmanuel s-a stins la București, pe 4 februarie 1941. În necrologul său, Alexandru Myller evidențiază poate cea mai remarcabilă trăsătură a lui Emmanuel:

„Principiul lui fundamental a fost că profesorul e pentru elevi, iar nu elevii pentru profesor; că profesorul, în ceea ce spune, trebuie să se pună în locul ascultătorului și să vadă dacă acesta poate înțelege bine cele spuse de el. Pornind de la această convingere a reușit să facă accesibile și agreabile drumurile cele mai aride ale matematicilor și să expună ideile cele mai profunde în stil limpede și formă atrăgătoare”.

Nu încapă îndoială că profesorul David Emmanuel își găsește locul printre întemeietorii activității științifice din România. Există astăzi o stradă în București care îi poartă numele, dar mai important e că amintirea sa este păstrată de Academia Română prin conferințele anuale cu numele său, la care sunt invitați matematicieni de mare răsunset internațional. Astfel, în 2023 a prezentat o prelegere Ciprian Manolescu de la UCLA, în 2024 Daniel Tătaru de la UC Berkeley, iar pentru 2025 este invitat Gavril Farkas de la Humboldt Universităt din Berlin.